

O KOMPLEMENTARITE VZNIKANIA-A-ZANIKANIA S PROCESOM TRVALÉHO BYTIA Z HĽADISKA JIN- JANGOVÝCH METAFYZICKÝCH PREDSTÁV *KNIHY* *PREMIEN**

BO MOU, Štátna univerzita v San Jose, Kalifornia, USA

Bo, M.: On Becoming-Extincting and Being Complementarity: From the Point of View of the Yin-Yang Metaphysical Vision of the Yi-jing's Metaphysics
FILOZOFIA 59, 2004, No 2, p. 88

The concepts of 'being' and 'becoming-extincting' have been considered as two most basic metaphysical categories in philosophy that are intended to capture two fundamental characters or aspects of the world: the term 'being' is intended to denote the stable, regular, definite, unchanging aspect or layer of existing things, while the term 'becoming-extincting' is intended to denote the unstable, irregular, indefinite, changing aspect or layer of existing things. However, it has been a highly controversial issue how to look at the relation between these two fundamental characters of the world and thus between the two categories of being and becoming-extincting: Which one is more fundamental? There have been two basic tendencies. One ('becoming-extincting-over-being approach') is to maintain overwhelming priority of becoming-extincting over being, while the other ('being-over-becoming-extincting approach') is to champion overwhelming priority of being over becoming-extincting. In this paper its author intends to present a third approach to this perennial metaphysical issues based on, and through his interpretive elaboration of the Yin-Yang metaphysical vision of the ancient Chinese Classical Book *Yi-Jing (I Ching)*.

1. Úvod. Pojmy 'vznikanie' a 'bytie' sú vo filozofii považované za dve základné metafyzické kategórie, ktoré majú postihnúť a zachytiť dve najzákladnejšie charakteristiky existencie sveta: termín 'bytie' má označovať čosi stále, regulárne a definitívne čiže akýsi nemenný aspekt či stav existujúcich vecí, zatiaľ čo termín 'vznikanie' je určený na označenie čohosi nestabilného, neregulárneho a nedefinovatelného čiže akéhosi menlivého aspektu stavu vecí. Žiaľ, v metafyzických štúdiách je stále veľmi kontroverzné nazeranie na vzťah medzi týmito dvoma základnými charakteristikami sveta, a teda ešte stále je veľmi otázne, ktorý z nich je fundamentálnejší: vznikanie, či bytie? V podstate existujú v súvislosti s tým dve základné tendencie: jedna spočíva v prevahe priority vznikanía nad bytím, ako tomu

* Táto štúdia je skrátenou verziou dlhšej práce, ktorej nemecká verzia vyšla v r. 2001 v časopise *Zeitschrift für Interkulturelles Philosophieren*, Vol. 7 (2001), s. 42 – 51 a ktorej anglická verzia vyšla knižne v publikácii *Comparative Approaches to Chinese Philosophy* (ed. Bo Mou), Ashgate World Philosophies Series, Ashgate 2003, s. 86 – 96. Zároveň táto skrátená verzia odznela ako prednáška na 21. svetovom filozofickom kongrese v Instanbule v auguste roku 2003.

nasvedčujú Herakleitove i Whiteheadove úvahy na Západe a buddhistické úvahy na Východe, a my by sme ich mohli definovať ako 'metafyzické tradície priority vznikaní nad bytím'. Naopak, tá druhá tendencia vyzdvihuje prioritu bytia nad vznikáním, ako to potvrdzujú Parmenidove a Platónove úvahy na Západe a niektoré hinduistické úvahy na Východe, a my by sme ich mohli nazvať tradíciou priority 'bytia nad vznikáním'.¹

V tejto svojej štúdii chcem však uviesť ešte aj tretí názor na tento večný problém, a to pomocou interpretácie jin-jangovej metafyzickej vízie starovekej čínskej klasickej *Knihy Premien (I t'ing)*,² ktorá býva občas nie príliš šťastne označovaná aj za trvalé víťazstvo vznikaní nad bytím. Tento tretí prístup k danej problematike by som však radšej nazval 'komplementaritou vznikaní-zanikaní a bytia', a teda čímsi, čo neumožňuje ani jednému z nich absolútnu dominanciu nad tým druhým, ale len jin-jangovú komplementaritu v zmysle, že sú oba navzájom od seba závislé, vzájomne interaktívne, jedno v druhé sa transformujúce a z hľadiska svojho metafyzického charakteru vzájomne do seba prelínajúce. V tomto zmysle je cieľom mojej práce predovšetkým analyticko-kritický filozofický prístup k danej problematike, nie historický (najmä vo vzťahu k starovekým čínskym Klasickým Knihám), hoci mojou stratégiou je prezentovať svoje argumenty pomocou analýzy jin-jangových metafyzických vízií tak, ako ich interpretujú práve tieto čínske klasické texty.³

2. Súhra dvoch metafyzických hľadísk: Yi čiže permanentná Zmena ako premena nezmeniteľného. Jin-jangové metafyzické predstavy *Knihy Premien (I t'ing)* bývajú často spájané s jednoduchou metafyzickou predstavou, ktorej stredobodom je len zmena či vznikajúco-zanikajúci aspekt všetkých vecí. Jin-jangová metafyzická vízia je vďaka tomu najčastejšie jednoducho spájaná s metafyzickými predstavami sústredenými na 'vznikanie-zanikanie'. Napriek tomu si dovoľím tvrdiť, že jin-jangová metafyzická predstava v *Knihy Premien (I t'ing)* nie je nijaká zjednodušená monosimplexnosť v podobe jednoduchej metafyzickej predstavy neustáleho vznikaní a zanikaní, ale naopak mnohovýrovňový metafyzický komplex nasledujúcich troch významov:

1. jin-jangová metafyzická predstava *Knihy Premien* pozostáva z oboch svojich predstavivostných dimenzií a ich určujúcich princípov;

2. na rozdiel od jednoduchej metafyzickej predstavy, ktorá sa zameriava iba na jeden okruh možností, dimenzia jin-jangovej metafyzickej predstavy pozostáva z oboch svojich existencií, to znamená vznikaní-zanikaní a aj permanentného bytia, čo zdôrazňuje súčasne aspekt *nekonečných premien vznikov a zánikov*, no súčasne i aspekt *nekonečne trvalého bytia* univerza;

3. zároveň hlavná principiálna dimenzia tejto jin-jangovej metafyzickej predstavy spočíva vo vedúcej myšlienke reflexívnej polymerizácie vznikaní-zanikaní a súčasne neustáleho permanentného bytia, v rámci ktorej nikdy nedochádza k prioritě vznikaní a zanikaní pred bytím ani bytia pred vznikáním a zanikáním, ale vždy ide o komplementaritu neustálych premien vznikaní-zanikaní a bytia v neustále

trvajúcim bytí v rámci jin-jangových protikladov a ich organickej jednoty.

Z tohto hľadiska jin-jangová metafyzická predstava v *Knihe Premien* nie je identická s metafyzickou predstavou výlučne len *vznikania a zanikania*, no nezlučuje sa ani s predstavou, i napriek tomu že ju v sebe obsahuje, *trvalo nemenného bytia* ako nepostrádateľného komponentu svojich perspektívnych dimenzií, aj keď vo svojom neskoršom konfuciánskom komentári *I čuan* sa takáto podmienka *vznikov-a-zánikov* stala dominantnou.

V nasledujúcich riadkoch sa preto zameriam predovšetkým na vyššie zmienený druhý význam.

Predstava permanentného bytia v texte *Knihy Premien* je najočividnejšie skoncetrovaná do dvoch základných ideografických kategórií: do kategórie *jin jao*, názorne zobrazenej jednou prerušenou čiarou ' - - ', a do kategórie *jang jao*, názorne zobrazenej jednou neprerušenou čiarou ' — ' a ich šesťdesiatich štyroch vzájomných hexagramov. Následne by som vám chcel vysvetliť, ako tieto metafyzické kategórie, vyjadrené pomocou takýchto dvoch ideografických symbolov, zastávajú v texte *I t'ing* funkciu metafyzickej predstavy večne nekončiaceho sa bytia.⁴

Zamerajme sa najprv na významy vyjadrenia *jin jao* a *jang jao*. Zjednodušená dialektická smyčka *jin jao* a *jang jao*, a teda jej ideografické symboly ' - - ' a ' — ' v texte *Knihy Premien* sa významovo vzťahujú na takú metafyzickú realitu, ktorá by sa dala na vysvetlenie charakterizovať aj ako spoločná vzájomná univerzálnosť '*JIN-jang*' a zároveň '*JANG-jin*'. Jednotlivo pritom ideografické symboly '*jin jao* ' - - ' a '*jang jao* ' — ' zdôrazňujú dve najzákladnejšie vzájomne protikladné, no pritom od seba vzájomne zároveň závislé a jedna v druhej totožné dialektické sily, ktoré sú prítomné všade a vo všetkom v nekonečnom univerze bytia až do takej miery, že vo všetkých 'desťtisícoch vecí' univerza sú neustále prítomné i napriek ich úplne odlišným jednotlivým vlastným identitám. Tieto dva druhy protikladných síl a polarít by mohli byť vo viac-menej metaforickom význame chápané aj ako na jednej strane negatívna, pasívna, poddajná a deštruktívna sila *Jin* a na druhej strane pozitívna, aktívna, agresívna a konštruktívna sila *Jang*. Spoločne pritom vzájomne predstavujú dva najzákladnejšie bytostné komponenty univerza a sprítomňujú sa v ňom ako nemenné vo svojej neustálej vzájomnej zmene, ako večne existujúce ich bytie v neustálych *vznikoch-a-zánikoch* premien bytia. Ideograficky sú symbolizované čiarami *jin jao* ' - - ' a *jang jao* ' — ' a ako také dokumentujú jeden z najrannejších pokusov ľudstva o generalizáciu a abstrakciu aspektu charakteru bytia v univerze (v tomto prípade jeho podielu vo všetkom, čo je v univerze) na základné metafyzické kategórie pomocou grafických symbolov. V tejto súvislosti text *Knihy Premien* (*I t'ing*) odhaľuje určité zreteľne na bytie sústredené metafyzické stanoviská.

V kontraste k platónskej generalizácii a abstrakcii v zmysle, ktorého výsledkom je absolútna *Jednakosť* predstavujúca podstatu platónskych Nebies, jin-jangové metafyzické zovšeobecnenie v termínoch *jin jao* a *jang jao* predstavuje naopak akúsi komplementaritu vzájomných protikladností interpretovateľnú v rámci univerza ako *Dvojakosť* dvoch protikladne mereologických⁵ spätostí, konkrétne špecifikovateľných častí v nasledujúcom význame⁶: To, čo *jin jao* ' - - ' samo osebe

znamená, čiže to, čo ja nazývam v univerzálnom význame *JIN-jang*, je mereologický celok tých *jinových* súčastí, ktoré sú ako konkrétne a špecifické sily *jin* rozptýlené v jednotlivých alebo konkrétne vymedziteľných objektoch a veciach v univerze. Takisto to, čo samo osebe vyjadruje *jang jao* '—', teda to, čo ja nazývam všeobecne *JANG-jin*, je mereologický celok tých *jangových* súčastí, ktoré sú ako konkrétne a špecifické sily *jang* roztrúsené vo všetkých jednotlivých častiach univerza⁷. Ich súhrn v zmysle mereologického celku nie je nič nadčasopriestorovo abstraktné ani od reálnych a konkrétnych vecí (či už konkrétnych hmotných objektov, alebo dynamických procesov) v univerze ontologicky transcendentne oddeliteľné.

A teraz mi dovoľte aspoň stručne načrtnúť, akým spôsobom sú v *I t'ingu* (čiže v *Knihe Premien*) využívané *jin-jangové* hexagramy na prezentáciu takto bytie konkretizujúcich metafyzických predstáv. Každý hexagram v *I t'ingu* je určený na denotáciu určitej vzorky premien čiže Cestou *Tao* vedených procesov premien bytia v univerze. Dalo by sa povedať, že týmito premeny identifikujúcimi obrazcami a smery procesu premien znázorňujúcimi 64-mi hexagramami s ich vnútorne sa postupne meniacimi štruktúrami vzájomných väzieb text *I t'ingu* zaostruje svoju pozornosť na aspekt bytia jednotlivých vecí cez ich na bytie skoncentrovaných metafyzických predstáv iným spôsobom: všetky rozličné jednotlivé premeny odhaľujú mnoho—početné vzorce či typy poriadku a smerovania tak, ako to všetky rozmanité hexagramy ideograficky naznačujú. V tomto zmysle to, čo každý jednotlivý hexagram v *I t'ingu* čiže *Knihe Premien* symbolizuje, možno považovať z hľadiska bytia za jeho jednu metafyzickú perspektívu; každý hexagram sám osebe je ako ideografický symbol používaný ako pomocný prostriedok na uskutočnenie vyššie zmienených metafyzických perspektív bytia.

Zároveň vyššie zmienené dve kategórie týchto ideografických symbolov použité na vyjadrenie na bytie sa sústredené metafyzické stanoviská v *I t'ingu* sú jedno s druhým uzko spojené. Na jednej strane večne meniace sa a večne nemenné v univerze vyplýva z interakcií medzi dvoma vzájomne od seba závislými a vzájomne sebou prenikajúcimi základnými dialektickými silami *Jin* a *Jang* a hexagramy, vyjadrujúce to, sú skonštruované z postupujúcich variácií ich grafických symbolov *jin-jao* '·' a *jang-jao* '—'. Na druhej strane vzájomné interakcie *jin-jangových* síl prebiehajú a smerujú v rámci určitých meniacich sa modelov svojich postupov určitými etapami svojho vývoja; ideografické symboly *jin-jao* '·' a *jang-jao* '—' tým dosahujú svoje nové významy v kontexte týchto hexagramov. To, čo *jin-jao* v kontexte svojho hexagramu znamená, je *jinovo*-dominantný stav dynamickej eventuality alebo vyvíjajúceho sa procesu niečoho, čo sleduje skôr určitý procesuálny model než len čiru čistú silu *jin*. A v tomto stave súčasne *jangová* sila tohto procesu či eventuality sa nestráca, ale svojím spôsobom v ňom koexistuje či sprítomňuje sa v korelatívnom súvzťahu so silou svojho protikladu *jin* a je zároveň nepostrádateľnou súčinnosťou celého toho vývoja dejúceho sa určitým smerom a podľa určitých vzorov.⁸

Avšak, ako sa neustále zdôrazňuje v príslušnej literatúre, aspekt premien procesu vznikania-a-zanikania v univerze je centrálnym bodom textu *Knihy Premien*

(*I t'ingu*). No ako všetky doterajšie diskusie o role na bytie zameraných hľadísk v *I t'ingu* ukazujú, v *I t'ingu* hrajú hlavnú rolu hľadiská zamerané na interaktivitu a komplementaritu bytia a vznikaní-a-zanikaní. Čo sa týka stanovísk zameraných na bytie, *I t'ing* si vždy všima konkrétny proces premien takým spôsobom, že ideografický význam každého hexagramu ilustruje alebo vysvetľuje pomocou určitej konkrétnej situácie, charakterizovanej pomocou jeho *kua c'* a jeho *jao c'*. Účelom toho je, že *I t'ing* tým chápe z metafyzickej perspektívy procesy vznikaní-a-zanikaní i bytia ako to, čo existuje súčasne. Niet teda pochyb, že ústredným problémom *I t'ingu* je nekonečný proces premien univerza prebiehajúci pomocou neustále dejúcich sa vznikov a zánikov. Pritom však *I t'ing* nikdy nepopiera, ale naopak zdôrazňuje, že v tejto neustálej zmene je čosi stále nemenné, čosi, čo je *Cestou (Tao)* vedené naoko chaoticky, no čosi definovateľné v nedefinovateľnom, čosi trvalé v nestálom a večne pohyblivom. A teraz vyvstáva otázka: Ako tieto dve zdanlivo úplne protikladné metafyzické stanoviská zharmonizovať? Z tohto hľadiska *jin-jangová* metafyzická predstava *Knihy Premien* vyvoláva názor, že v dimenziách jej vedúcich princípov existuje ešte aj akýsi ich najzákladnejší vedúci princíp, ktorý určuje týmto dvom metafyzickým perspektívam v texte *Knihy Premien* ich komplementárny význam. Tento najzákladnejší vedúci princíp by sa dal celkom dobre nazvať 'jin-jangovo dialektický vedúci metafyzický princíp', ktorý tvorí jadro hlavnej metafyzickej predstavy *I t'ingu*.⁹

3. Jin-jangový vedúci metafyzický princíp: Zmena (Yi) ako jednota menlivo-nemenného. Ako som sa zmienil v predchádzajúcej úvahe, za z hľadiska bytia nemennými a z hľadiska vznikaní-a-zanikaní premenlivými metafyzickými stanoviskami existuje ešte omnoho podstatnejší vedúci princíp, a to *jin-jangovo* dialektický metafyzický princíp, ktorý tvorí v *I t'ingu* jadro hlavných určujúcich princípov *jin-jangovej* metafyzickej vízie. *Jin-jangovo* dialektický princíp je v *I t'ingu* predurčený na to, aby riadil, ako tieto dva protikladné metafyzické stanoviská pôsobia a zjednocujú sa ako dva komplementárne spojené a prepojené metafyzické protiklady v jednej spoločnej *jin-jangovej* metafyzickej predstave ako celku. Z hľadiska svojho *jin-jangovo* dialektického vedúceho princípu aspekty trvale nemenného bytia a cez vzniky a zániky meniaceho sa univerza predstavujú dva najzákladnejšie aspekty, ktoré v sebe konštituuju ten najzákladnejší pár protikladov *Jin* a *Jang* ako základné spôsoby (mody) každej existencie. Tým samy osebe tvoria zároveň metafyzický základ ontologickej perspektívy bytia a jeho nekonečne večnej existencie formou vznikaní-a-zanikaní.

Základná myšlienka tohto *jin-jangovo* dialektického vedúceho metafyzického princípu spočíva v jeho pochopení efektu, že trvalý aspekt bytia a jeho zároveň premenlivosť vznikaní-a-zanikaní sú dva najzákladnejšie a zároveň komplementárne súvislé spôsoby existencie univerza. V nich sa konštituuje najzákladnejšia dvojica protikladne *jin-jangových* síl univerza. A toto základné metafyzické preniknutie k podstate vecí nutne vedie k záveru, že nezmeniteľne trvalý aspekt bytia nie je nič konceptualisticky vykonštruované, ale že je to skutočne tá najzákladnejšia onto-

kozmozologická konštitučná sila univerza. Naozaj, na jednej strane všetko v univerze sa neustále mení a vyvíja v rámci svojej procesuality, pričom vznikovo-zánikové metafyzické stanoviská v *I t'ingu* sa zameriavajú na uchopenie všetkých základných aspektov vznikovo-zánikových premien vecí, avšak na druhej strane, hoci sa všetko v univerze neustále mení, zachováva si to pritom svoj z hľadiska bytia nemenný aspekt, a to štyrmi nasledujúcimi spôsobmi:

Po prvé, všetko si vždy zachováva svoju vlastnú trvalú identitu v každom rôznom štádiu procesu premien. Napríklad vo svojom prvom štádiu, reprezentovanom hexagramom *čchien-kua*, ilustráciou snažiacou sa zobrazit' jej charakter, je drak, a to preto, že počas celého procesu premien si drak vždy radšej zachová svoju vlastnú identitu, než by sa pretvoril v niečo iné, keďže nič lepšie už neexistuje.

Po druhé, ako významy (denotácie) hexagramov *Knihy Premien* naznačujú, všetko sa vyvíja alebo premieňa v zmysle určitých štruktúr alebo určitými základnými spôsobmi.

Po tretie, ako denotácie hexagramov *jin-jao* a *jang-jao* naznačujú, interakcie vzájomne komplementárnych *jin-jangových* síl univerza existujú úplne vo všetkom pomocou procesu ich premien; a teda zároveň existuje v tom aj univerzálnosť *JIN-jang* a *JANG-jin* tak, ako som to vysvetlil vyššie.

A po štvrté, hoci nie úplne posledné, *I t'ing* tým charakteristicky zdôrazňuje vzájomnú harmonickú stabilitu týchto protikladných síl ako jednotlivé štádiá procesu vývoja bytia univerza. A hoci harmonická stabilita je tu vždy určitým druhom neustáleho dynamického vyvažovania (ekvilibria), táto metafyzická charakteristika tak, ako je zdôraznená v *I t'ingu*, by mohla byť omnoho lepšie vyjadrená termínom *nemenne trvalé bytie v premenách vznikov-a-zánikov* než len samotným termínom bytostných premien a ich ďalších vznikov. Naozaj v tejto súvislosti vstupuje do hry dynamický charakter najmä preto, aby udržiaval harmonickú stabilitu všetkého, a tým aby zabezpečoval dynamickú rovnováhu toho.

Aspekt nezmeniteľnej trvalosti bytia či variácia aspektu nezmeniteľnosti bytia, ako som ju vyššie špecifikoval, vytvára metafyzický základ pre svoju na bytie skoncetrovanú metafyzickú perspektívu a z hľadiska základného *jin-jangového* metafyzického princípu je neskôr doslova povolaná na to, aby do seba zapasovala perspektívu neustálych premien vznikaní-a-zánikaní, len čo aj táto metafyzická perspektíva vstúpi do hry.

Všimnime si však jednu možnú námietku. Nieкто by totiž mohol namietnuť: 'Nemá sa teda aspekt neustálych premien vznikov-a-zánikov v univerze považovať za prioritný, zatiaľ čo aspekt trvale nezmeniteľného bytia až za následný, a teda relatívny, vďaka čomu je ten prvý aspekt tomu druhému nadradený, a teda z metafyzického hľadiska má absolútnu určujúcu funkciu?' Tu je dôležité poznamenať, že z hľadiska *Knihy Premien* všetko si v procese meniacej sa reality v priebehu svojich zrodov-a-zánikov uchováva seba vlastnú bytostnú identitu a vyvíja sa v rámci určitého typu svojich vlastných bytostných premien, a teda proces premien v rámci ďalších a ďalších svojich vznikov-a-zánikov je v každom konkrétnom prípade vnútorne v základe závislý od podstaty nezmeniteľnosti bytia. V tomto

zmysle by však mohol niekto namietať, že teda aj nezmeniteľne nezaniknuteľné bytie je takisto len natoľko absolútne a fundamentálne ako aj proces premien v rámci vznikov-a-zánikov, a teda jedno i druhé by sa malo vlastne rovnako považovať len za relatívne. Alebo môže niekto namietať ešte aj iným spôsobom: 'Dajme tomu, že vznikanie-a-zanikanie i nezmeniteľne trvalé bytie sú *per se* skonštituované ako *jin-jangová* dialektická bipolarita dvoch vzájomných protikladov, nuž teda ich *jin-jangovo* komplementárny vzťah sám od seba vychádza z ich exkluzívne dialekticky premenlivého charakteru, ktorý by sa dal definovať termínmi interakcie, transformácie a vzájomného vnútorného prenikania a presahovania. Nuž ale potom predsa len proces premien v rámci vznikov-a-zánikov je z metafyzického hľadiska nadradený nepremeniteľnosti trvalého bytia!' Tento názor však neobstojí z hľadiska pravdy o *jin-jangovej* komplementarite, ako je tá v *I t'ing*u často proklamovaná. Po prvé, povedané metafyzicky, *jin-jangový* komplementárny vzťah nie je nič, čo by existovalo pred alebo nad bytím, ale spočíva vo vnútornej aktuálnej funkcii všetkého (*wan wu*) čiže 'desaťtisícov vecí všetvorstva' ako ich *jin-jangovo* funkčný agent vzťahovej komplementarity, majúci v nich ich vlastnú identitu, ktorá logicky i metafyzicky predurčuje akúkoľvek z ich funkcií. V tomto zmysle a do tej miery aj keby *jin-jangový* komplementárny vzťah mal byť charakterizovaný výhradne termínmi premien len v rámci vzniku-a-zanikania, metafyzicky to nebude o nič fundamentálnejšie, a teda absolútnejšie než jeho jednotlivé subjekty a činitele, ktoré si musia byť vnútorne ústretové v podmienkach svojich vlastných identít. Nuž a po druhé, čo sa týka *jin-jangovo* komplementárneho vzťahu *per se*, bolo by nekompletné a jednostranné myslieť si, že jeho charakteristika by sa mala terminologicky viesť len výlučne v medziach premien vyplývajúcich z procesu vzniku-a-zanikania. Pretože, ako to vyplynulo z predchádzajúceho výkladu o štyroch spôsoboch, ktorými si všetko v univerze zachováva z hľadiska bytia svoj nezmeniteľne trvajúci aspekt, dynamický charakter *jin-jangovo* dialektickej komplementarity vzájomného vzťahu, ktorý sa dá terminologicky vymedziť ako interaktivita či vzájomné vnútorné pretransformovanie sa a obojstranné bipolárne-dialektické vnútorné vzájomné prenikanie, je bytostne vnútorne spojené s (či vchádza do hry s úlohou) dosahovať spoločnú harmonickú stabilitu, a tým vyúsťovať do takzvaného dynamického ekvilibria. Prípadne kľúčovým bodom toho je vždy toto: Z hľadiska *jin-jangovej* metafyzickej vízie neustále trvajúce bytie a neustále meniaci sa proces vznikov-a-zánikov ako dva základné mody existencie všetkého v univerze nie sú a ani nemôžu byť od seba oddelené, ale na všetkých metafyzických úrovniach prichádzajú vždy do hry len ako vnútorne od seba bytostne závislé, interaktívne a vzájomne v sebe prepojené a bipolárne jeden v druhom existujúce a vnútorne vzájomne v sebe prepojené svoje protiklady. *Jin-jangovo* dialektický metafyzický princíp tak nepostrádateľne v sebe vyjadruje metafyzickú perspektívu komplementarity procesu premien vznikov-a-zánikov s neustále trvajúcim bytím.¹⁰

Význam a hodnota *jin-jangovo* dialektického vedúceho princípu zameraného na komplementaritu vzniku-a-zanikania a trvalo existujúceho a nikdy nezaniknuteľného bytia univerza, ako som to rozobral vyššie, spočíva nielen v jeho his-

torickej,¹¹ ale predovšetkým zároveň aj v jeho metafyzickej dôležitosti.

Predovšetkým po prvé, čo sa týka jeho základnej metafyzickej predstavy, už len sám *jin-jangovo* dialektický vedúci prístup k danej problematike podnecuje či vsugerúva základný názor na povahu a štruktúru univerza cez svoje hlavné vodidlo, že metafyzické stanoviská neustále trvajúceho bytia a neustále meniaceho sa procesu vznikov-a-zánikov sú vo vzájomne neoddeliteľnom vzťahu: po prvé, neustále procesuálne zmeny vznikov-a-zánikov s neustále trvalým bytím univerza ako dva základné spôsoby jeho existencie tvoria ten najzákladnejší pár *jin-jangových* protikladov univerza; po druhé, vzájomne sú si komplementárne v zmysle svojej vzájomnej vnútornej neoddeliteľnosti, prepojenosti a bipolárne-dialektickej interaktivity; a po tretie, obe tieto modalitty využívajú metafyzický štatút polohy, v ktorej nemôžu existovať jedno bez druhého, no zároveň si nemôžu byť jedno druhému nikdy ani absolútne nadradené.

Nuž a po druhé, čo sa týka ich metodologického určenia, *jin-jangovo* dialektický vedúci prístup k danej problematike nás vedie k snahe pozerat' sa na danú problematiku súčasne z viacerých aspektov či vrstiev jej vzájomného reflexívneho preverovania a identifikovať mnohé rôzne stanoviská, ktoré každé inak, no každé oprávnené nazerá danú problematiku z iného a ďalšieho aspektu ako rozličný, no pritom komplementárne celistvý spoločný prístup. Pretože *jin-jangovo* bipolárne-dialektický metafyzický vedúci prístup k pohľadu na komplementaritu procesuality premien vznikania-a-zanikania i neustále trvajúceho bytia odhaľuje esenciálne i funda-mentálne rôzne aspekty všetkého v univerze ako jeho *jin-jangovo* vzájomne organicky prepojenú komplementaritu.

Metodologické jadro *jin-jangovo* dialektického vedúceho princípu však nespočíva v nijakom nekriticky mechanickom vymedzení aspektu bytia a aspektu vznikov-a-zánikov ako predmetu svojho štúdia,¹² ale skôr nás vedie v duchu dynamicko-dialektickej *jin-jangovej metafyzickej* komplementarity i v duchu *jin-jangovo* dialektického metodologického vedúceho princípu tak, ako som ho vyššie špecifikoval, k holistickému porozumeniu rôznych aspektov a vrstiev predmetu nášho štúdia a k poskytovaniu nepostrádateľne rôznych a komplementárne odlišných metodologických stanovísk, ktoré nám pomôžu omnoho serióznejšie postihnúť a zachytiť viaceré jeho pozoruhodné aspekty.

POZNÁMKY

¹ Podľa tejto tradície ak sa pevný, regulárny a nemenný aspekt bytia považuje za určujúci či rozhodujúci aspekt skúmaného predmetu, ktorý určuje jeho podstatu, metafyzická štúdia o bytí ako o existencii sa považuje za štúdiu bytia, ktoré je vo svojej existencii trvalé, definitívne, regulárne a v nič iné už nezameniteľné; termín "bytie" sa takto stáva ochrannou známkou ontologických štúdií v celých dejinách západnej filozofie.

² Termínom '*jinjangová* metafyzická vízia *Knihy Premien (I t'ing)*' myslím súbor vzájomne príbuzných metafyzických stanovísk a ich hlavných názorov na podstatu problému tak, ako sú zviditeľnené v *Cou-i* (pôvodnom texte *I-t'ing*u v jeho pravom zmysle slova), ktorý po-

zostáva zo 64 grafických symbolov-hexagramov a ich príslušných vysvetliviek (napr. *kua-c'* a *jao-c'*). V tom sa *jin-jangová* metafyzická vízia *I-t'ing* výrazne odlišuje od metafyzických názorov naznačených v komentári nazvanom *Š'-i* (čiže tzv. *Desať krídiel*), konkrétne napríklad v komentári *I-čuan* textu *Knihy Premien* v jeho najširšom zmysle slova; tieto metafyzické názory sú už až neskoršie konfuciánske interpretácie výkladu pôvodného originálu textu *Čou-i*.

Naviac, keď používam termín *jin-jang* na označenie metafyzickej vízie, o ktorej je tu reč, neopieram sa o to, ako neskorší konfuciánski komentári a interpretátori využívali termíny '*jin*' a '*jang*' či '*jin-jang*' v komentári *Desať krídiel*. Radšej sa opieram o tieto základné fakty: po prvé, text *I-t'ing* sa skladá z hexagramov, ktoré pozostávajú z *jin-jao* ' - ' alebo *jang-jao* ' — ' a z ich vysvetliviek (*kua-c'* a *jao-c'*); po druhé: to, čo predstavujú termíny *jin-jao* a *jang-jao* ako samostatné významy, je v texte *I-t'ing* nielen citované, ale aj skutočne využité.

A ešte ďalšie moje poznámky k tomu: po prvé, hexagram '*pchi*' sa skladá z dvoch vzájomne protikladných trigramov: $\equiv$ a $\equiv$. Prvý trigram pozostáva z troch celistvých čiar a druhý z troch v strede perforovaných čiar; grafický symbol v strede perforovaných čiar sa nazýva "*jin-jao*" a grafický symbol celistvých čiar "*jang-jao*". Každý hexagram v *Knihy Premien* teda pozostáva zo šiestich rôznych variácií *jin-jao* a *jang-jao*. Po druhé, komentár *Desať krídiel* sa skladá z nasledujúcich desiatich komentujúcich textov: dve časti *Tchuan-čuan* (komentáre ku *kua-c'*), dve časti *Siang-čuan* (konfuciánske elaboráty o význame *kua-c'* a *jao-c'*), *Wen-jen* (Komentár k prvým dvom hexagramom *čchien-kua* a *kchun-kua* a k ich *kua-c'* a *jao-c'*), dve časti textu *S'-c' čuan* (doplňujúce vysvetlivky), *Šuo-kua čuan* (vysvetlivky konkrétnych trigramov), *Su-kua čuan* (vysvetlivky o zákonitostiach postupu hexagramov) a *Ca-kua čuan* (vysvetlenie jednotlivých hexagramov). V období pred nástupom dynastie Chan (206 pred n.l. – 220 n.l.) *Desať krídiel* bolo oddelených od textu *Knihy Premien* a až chanskí konfuciánski učitelia zakomponovali tento text do pôvodného textu knihy *I-t'ing* tak, ako ho poznáme dnes.

³ Moja stratégia je takáto: po prvé, spomedzi rôznych aspektov vyberám a zdôrazňujem hlavne aspekt metafyzickej vízie *I-t'ing* a v rámci toho vysvetľujem aj všetky jej mnohobočné dimenzie. Po druhé, skúmaním a vysvetľovaním metafyzického statusu a povahy ideografických znakov *jin-jao* a *jang-jao* i hexagramov *Knihy Premien* sa snažím poukázať na to, že to, s čím v *I-t'ing* prichádzame do styku, sú zároveň dve rôzne metafyzické perspektívy: jednak perspektíva premien vznikania-a-zanikania, a súčasne perspektíva trvalo v nič iné sa nezmeniteľného bytia, a teda vôbec nie prechod jednej v druhú. Po tretie, snažím sa poukázať aj na to, že v podtexte skrytý názor metafyzickej vízie procesu bipolárnej dialektiky *jin-jang*, ktorý v *I-t'ing* odhaľuje, akú dôležitú úlohu základného metafyzického významu hrajú vedúce princípy dialektických protikladov *jin-jang*, ktoré spôsobujú a podmieňujú všetky, aj tie najzákladnejšie spôsoby existencie premien vznikania-a-zanikania a zároveň nezmeniteľne trvalého bytia a takisto ich vzájomné spolupôsobenie, jedno-v-druhé prenikanie a dopĺňanie sa. Nakoniec pojednávam ešte aj o význame vedúceho princípu *jin-jang* v celej metafyzickej vízii *I-t'ing*.

⁴ Relevantnú diskusiu na túto tému ponúkam vo svojej práci *Analýza ideografickej povahy štruktúry hexagramov v I-t'ing z perspektívy filozofie jazyka* in: *Journal of Chinese Philosophy*, Vol. 25, č. 3 (September 1998) s. 305 – 320.

⁵ Termín "mereológia" znamená (matematickú) teóriu vzťahu časti a celku. Jej dve hlavné verzie sú: *formálna teória častí* profesora S. Lesniewského a N. Goodmanov *počet individualít*. Zároveň je dôležité uviesť, že mereologická charakterizácia sveta "časť-celok" nie je žiadnym spôsobom kompatibilná s takzvaným, na časo-priestorovú energiu bytia (*čhi*) zameraným metafyzickým názorom, charakteristicky zastávaným viacerými klasickými

čínskymi filozofmi, a to, že *čchi* ako časopriestorová forma všadeprúdiacej životnej energie bytia predstavuje základný substrát všetkého bytia, z ktorého je všetko v univerze vytvorené a do ktorého všetko v ňom opäť zaniká (diskusia o *čchi* počnúc Čuang c'om a končiac Čang Cajom v období dynastie Sung), pretože *čchi* samotné, podobne ako všetko ostatné v univerze (čiže desaťtisíce vecí všetvorstva), sa nedá považovať za nominalistický mereologický termín.

⁶ Pozri Bo Mou: "The Structure of Chinese language and Ontological Insights: A Collective-Noun Hypothesis." In: *Philosophy East and West*, Vol. 49, No. 1 (jan. 1999), s. 45 – 62, z hľadiska mojej diskusie o tom, prečo platónsky problém *jeden-mnoho* nebol v Číne pertraktovaný a uvedomovaný a ako povaha čínskeho jazyka závisí od ontologických názorov vyjadrených v klasickej čínskej filozofii.

⁷ Uwe Meixner v jeho najnovšej knihe *Event and Substance: Metaphysics of Reality and Realisation* (*Udalosť a substancia: Metafyzika Reality a Realizácie*) prezentuje myšlienky o "centrálnej substancii a pluralisticko-konfliktnom charaktere sveta" (pozri 5. kap.), ktoré predstavujú zaujímavú paralelu k práve tu prezentovanému rozboru Cesty Tao univerza a jej dvoch dopĺňujúcich sa centrálnych silách-protikladoch *Jin* a *jang*, ktorá "koordinuje konfliktné rozhodnutia substancii súvisiacich s voľbou ďalšieho postupu sveta a zjednocuje ich nestraným balansovaním vôle" (pozri 5. odsek Meixnerovej eseje *Metaphysics of Event and Substance* (*Metafyzika udalosti a substancie*), ktorá je náčrtom základnej myšlienky spomenutej knihy). Zatiaľ čo sa odhodláva vykonať spravodlivosť nad pluralitou a jednotou univerza a podujíma sa vyriešiť komplementaritu medzi *jedným* a *mnohým* v univerze, Meixner je určitým spôsobom duševne spriaznený s *jin-jangovou* metafyzickou víziou *I-t'ing*, čo sa týka komplementarity bytia-a-vznikania-zanikania.

⁸ To je dôvod, prečo nazývam to, čo označuje *jin-jao* univerzálnosťou "*JIN-jang*". V kontexte hexagramu termín "*jang*" po termíne "*JIN*" v spojení univerzálnosti "*JIN-jang*" slúži ako pripomienka nepostrádateľnej úlohy, ktorú hrá sila *jang* počas dominancie sil protikladu *JIN*, i ako vyjadrenie, ktoré označuje prítomnosť sily *jang* v dominantnom *jinovom* štádiu dynamickej udalosti či procesu premien, hoci sila *jang* v tomto štádiu procesu premien vôbec nie je v nijakom určujúcom aktívnom stave. Takýmto spôsobom ideografický symbol *jin-jao* "- -" či termín "*JIN-jang*" označujú dve podobné univerzality bytia: 1. keď je použitý samostatne, termínmi *jin-jao* "- -" či "*JIN-jang*", vyjadruje silu protikladu *jin*, ako bola už vyššie charakterizovaná, a v tomto prípade termín *jang* v pojme univerzálnosti "*JIN-jang*" zdôrazňuje interaktívny a vzájomne premiešaný vzťah medzi silami protikladov *jin* a *jang*; 2. v kontexte hexagramu *jin-jao* či univerzálnosti "*JIN-jang*" vyjadruje dominantne *jinové* štádium procesu premien, v ktorom je však aj sila *jang* nepostrádateľnou aktérkou každej jednotlivéj premeny či vývoja určitým smerom, a je teda vyjadrená v tejto univerzalite slovom "*jang*", napísaným v danej zloženine aspoň malými písmenami. V tomto prípade termín "*jang*" v pojme univerzality "*JIN-jang*" vyjadruje komplementárny komponent protikladnej sily *jang* v dominantnom štádiu protikladu *jin*. To isté platí v opačnom význame aj pre termín *jang-jao* či univerzálnosť "*JANG-jin*".

⁹ Je neoddiskutovateľne správne, že vyššie uvedená myšlienka je podobne lingvisticky zvýraznená aj v titule *Knihy Premien* ideogramom *i*. Je však známe, že ideografický znak "*i*" znamená popri predstave procesu *premieňania* sa takisto aj *nemennosť*. Čouský text Čou *i čchien* Cao tu (*Zhou-Ji-Qian-Zao-Du*) parafrázuje význam ideogramu "*i*" takýmto spôsobom: "Jeden jediný pojem *i* má tri rôzne implikácie: jednoduchosť, to znamená *i* ako *tien-i*; premieňanie sa, to znamená *pien-i*; a nemennosť *pu-i*." V čínštine zároveň existujú tri vzájomne si korešpondujúce frázy: "*tien-i*" (jednoduchosť a ľahkosť), "*pien-i*" (premieňanie sa) a "*pu-i*" (nemennosť). Ak uvažíme, že znak "*pu*" je negatívna predpona, a "*i*" v spojení "*pu-i*" by teda malo znamenať *ne-premieňanie* sa, niekoho by mohlo zmiať, ako môže "*i*"

v kontexte *I-ťing* vyjadrovať aj nemennosť. Ako som však už uviedol, to, čo koordinuje dva zdanlivo opačné významy “i” (napr. *pien-i* ako ‘meniace sa’ a *pu-i* ako ‘nemenné’) v harmonizujúci celok, tvorí ďalší význam “i”, a to ‘jednoduchosť’ čiže to, čo sa javí ako prosté, stabilné a ľahké, zachytiteľné v procese premieňania sa, je *pu-i* či nemennosť; alebo naopak, čo je *pu-i*, teda nemenné v *pian-i*, teda meniacom sa, je niečo to úplne najjednoduchšie (jedno v mnohom) a stabilne prítomné. Metafyzicky povedané, na čo text *I-ťing* svojím kľúčovým termínom “i” poukazuje, je nielen cez vznikania-a-zanikania meniaci sa aspekt univerza, ale aj jeho nemenný aspekt bytia; text *I-ťing* berie do úvahy perspektívy bytia, ako aj perspektívy vznikaní-a-zanikania. Dalo by sa teda povedať, že v kontraste s obvyklými štandardnými prekladmi názvu *I-ťing* ako *Kniha Premien* omnoho presnejšou parafrázou názvu by rovnako mohlo byť pomenovanie “*Kniha vznikaní-a-zanikania a nemennej trvalosti bytia*”. A ak bude diskusia pokračovať ďalej, presnejšiu parafrázu, odvodenú od tejto súčasnej, nám priniesie jej ďalší vývoj.

¹⁰ Je zaujímavé pripomenúť, že pointa je tu naznačená aj vo viacnásobnom význame názvu *I-ťing*. Ako sme už spomenuli, ideografický znak “i” v tomto kontexte znamená *meniace sa* a rovnako ako aj *nemenné*; pretože to, čo text *I-ťing* opisuje, je nielen aspekt premien vznikaní-a-zanikania, ale takisto aj aspekt nezmeniteľne trvalej existencie bytia; text *I-ťing* berie do úvahy rovnako perspektívu bytia, ako aj perspektívu jeho premien v rámci procesu neustálych vznikov-a-zánikov. Je tu však ešte čosi: Dve protikladné metafyzické perspektívy sú zjednotené v rámci svojho určujúceho princípu *Jin-Jang* vo vyššie uvedenom zmysle. Je neoddiskutovateľne správne, že s hore uvedenými viacnásobne spriaznenými významami termínu “i” by mohlo byť najvyhovujúcejšou parafrázou názvu “*I-ťing*” pomenovanie *Kniha Jednoty Premien a Nemennosti*, a teda nielen *Kniha Premien i Nemennosti*, a už vôbec nie len *Kniha Premien*. I keď to znie paradoxne, názov *I-ťing* presne vystihuje to, čo je jeho základným *jin-jangovým* metafyzickým princípom, lebo simultánne berie do úvahy obe dopĺňajúce sa metafyzické perspektívy, ktoré sa zdajú byť spojené s dvoma základnými aspektmi všetkého v univerze: aspektom procesu premien vznikaní-a-zanikania a aspektom nemenne trvalého bytia.

¹¹ Ak sa zaoberáme historickým významom vedúceho princípu dialektiky *jin-jang*, vyjadrujúceho komplementaritu procesu premien v rámci vznikaní-a-zanikania a nezmeniteľne trvalého bytia (ak je správne to, k čomu sme sa dopracovali), treba upozorniť na jednu kľúčovú metafyzickú myšlienku, naznačenú v *I-ťing*, ktorá je tak, ako sa dostala v priebehu času do obehu, prinajmenšom nekompletná. Jej pohľad považuje na jednej strane mnohé zdanlivo opačné protiklady na princípe *jin-jang* za dopĺňajúce sa, no na druhej strane explicitne či implicitne odmieta najfundamentálnejší spôsob existencie univerza ako proces premien neustálych vznikov-a-zanikav v rámci jeho nezmeniteľne trvalého bytia, ako vzájomne komplementárne dopĺňajúcich sa protikladov na princípe *jin-jang* a namiesto toho formálne nadradzuje jeden metafyzický štát tomuto druhému. No ak je moje doterajšie uvažovanie o tejto problematike správne, vyššie uvedený, ten iba čiastočne *jin-jangový* metafyzický pohľad zlyháva pri zachytení centrálnej myšlienky metafyzickej vize dialektiky *jin-jang*, ako ju odhaľuje text *Knihy Premien*, a teda, historicky povedané, nemôže byť kompletným výpočtom metafyzickej vize skutočnej dialektiky *jin-jang*. I keď z hľadiska historického záujmu o objasnenie metafyzickej vize dialektiky *jin-jang* v čínskej klasikej *Knihe Premien (I-ťing)* je mojím prvotným záujmom jej metafyzický a metodologický význam, nie historický.

¹² Metafyzický predmet štúdia nemusí byť nutne aj vymedzením aspektu bytia a aspektu vznikav-a-zanikav v ňom. V *I-ťing* je predmet metafyzického skúmania prirodzenou vecou v univerze, ktoré má charakteristicky oba aspekty svojej existencie, tak

proces neustálych vznikaní-a-zanikaní, ako aj nezmeniteľne trvalého bytia. Ktoré druhy súčasne prítomných aspektov skúmaný metafyzický predmet má, záleží od jeho metafyzickej povahy. Povedzme nejaký vyabstrahovaný matematický predmet ťažko môže mať aspekt vznikaní-a-zanikaní okrem svojho koncepčne stanoveného aspektu jeho bytia. Podrobnejšiu diskusiu o vzťahu metafyzickej povahy predmetu skúmania s tomu relevantnými metodologickými stanoviskami pozri Bo Mou (2001), "An Analysis of the Structure of Philosophical Methodology View of Comparative Philosophy" v publikácii Bo Mou (ed.): *Dve cesty k múdrosti? – Čínske a analytické filozofické tradície (Two Roads to Wisdom? - Chinese and Analytic Philosophical Traditions)*. Chicago, Open Court, s. 337 – 364.

Z anglického originálu preložili Marina Čarnogurská a Daniel Feranec.

I. ročník filozofickej olympiády na Slovensku

Organizátor a garant filozofickej olympiády (FO):

- Výbor Slovenského filozofického združenia (www.sfz.sk);
- Na organizovaní FO sa ešte budú podieľať pedagógovia stredných škôl a príslušní metodickí pracovníci.

1. kolo: realizácia FO na strednej škole, ktorú zabezpečuje vyučujúci filozofie. Koná sa písomnou formou. Študenti dostanú za úlohu napísať esej na tému "Filozofia tvárou v tvár globálnym problémom ľudstva" (hlavná téma 21. svetového filozofického kongresu konanom v auguste 2003 v tureckom Istanbule). Rozsah eseje by mal byť 5 - 8 normostrán (14 400 znakov). K eseji je potrebné aj 7 - 10 riadkové resumé vo svetovom jazyku (angličtina, nemčina, francúzština, ruština). K eseji treba priložiť kompletnú adresu študenta a školy s e-mailom a telefónnym číslom a meno zodpovedného pedagóga (bližšie k tomu pozri prílohu č. 1 so šablónou titulnej strany). V prípade použitia literatúry treba uviesť aj jej zoznam. Pedagóg potom práce vyhodnotí a maximálne 3 najlepšie z celej strednej školy pošle poštou v dvoch exemplároch do 27. februára 2004 na adresu:

Mgr. Slavomír Gálik, PhD.
Katedra filozofie FH TU v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava

e-mail: sgalik@truni.sk
tel: 033/55 11 672, kl. 210
mobil: 0903 477 560

2. kolo: poslané esaje výbor SFZ vyhodnotí a najlepších 30 postúpi do celoslovenského kola.

3. kolo: celoslovenské kolo sa bude konať dňa 23. marca 2004 v budove SAV, č. 94 (Klemensova 19, 813 64 Bratislava - pri Malej scéne). Účastníkom bude zadaná nová téma, ktorú vypracujú na mieste s podobnými náležitosťami ako esej v 1. kole.

Na mieste výbor SFZ esaje vyhodnotí a najlepší piati budú ocenení a ich práce budú tiež postupne publikované. Výbor SFZ doporučí jednotlivým katedrám (filozofie, etiky, náuky o spoločnosti), aby sa výsledky FO zohľadnili pri prijímacích konaniach. Víťaz FO, podľa finančných možností organizátora, má právo zúčastniť sa na medzinárodnej filozofickej olympiáde.